

Advokati virusa

Rossi Monti, Martino

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **2020**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:068459>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

„Osjećaj za pravdu“, **zapisao** je povjesničar medicine Mirko Grmek, „odvraćao je ljude u starini od vjerovanja u to da su bolesti od iskona pogađale čovječanstvo. Takav strašan preduvjet ljudskog stanja mogao je biti samo posljedica moralnog zastranjenja što ga je počinio sam čovjek.“ Već i letimično istraživanje bujice stvari izrečenih ili napisanih o trenutnoj pandemiji u posljednjih nekoliko mjeseci otkriva da to vjerovanje nije ograničeno na „ljude u starini“. Rasprostranjena je sklonost da se u bolesti prepozna neki smisao, poruka, upozorenje ili kazna usmjerena navlastito na nas ljude. Takva objašnjenja tipično iznose – katkad vrlo agresivnim tonom – vjerski vođe ili ekstremisti različitih uvjerenja, koji misle da je virus kazna koju je Bog poslao određenim skupinama ljudi (homoseksualcima, nevjernicima, zagovornicima pobačaja, bogohulnicima, Židovima, zapadnim „križarima“ itd.) ili grešnom čovječanstvu. No to nije samo refleks religiozno nastrojenih. Mnogi su naprosto zamijenili Boga prirodom – svemogućim entitetom koji, poput Boga monoteističkih religija, oscilira između ljubavi i gnjeva, između opraštanja i neumoljive osвете.

„Priroda nam šalje poruku“, **kazala** je šefica UN-ovog programa za okoliš Inger Andersen. „Moramo čuti što nam priroda pokušava reći“, kao jeka je **ponovio** Aaron Bernstein iz Škole javnog zdravlja T. H. Chan na Harvardu. Stajališta s kojih se iznose takve tvrdnje mogu se uvelike razlikovati, no čini se da je općenita pretpostavka ta da u korijenu onoga što se događa ne počiva samo sklop empirijskih činitelja i ljudskih odgovornosti koji moramo razmrsiti i njima se pozabaviti, nego i neka vrst kolektivne krivnje koja se mora okajati. „Možda je“, **piše** filozof Slavoj Žižek, „ono što najviše uznemiruje od svega što možemo naučiti iz trenutne virusne epidemije sljedeće: kad nas napada virusima, priroda nam na neki način šalje natrag našu vlastitu poruku. Poruka glasi: ono što ste učinili meni, ja sada činim vama.“

Tema, naravno, omogućuje niz varijacija. Čini se da su neki stekli kvaziproročke vještine: „Onaj tko mnogo čita prepoznaje, ili misli da može prepoznati, simbole i paradigme u događajima“, piše talijanski romanopisac i pjesnik Erri De Luca, koji provodi jutro prevodeći (s hebrejskoga) ulomke iz Starog zavjeta o životu proroka Ilije. To zadubljivanje u Knjige o Kraljevima pokrenulo je proces poistovjećivanja. „Smrtonosna upala pluća koja nam guši dah“, upozorava on, „zrcali ljudsko širenje koje guši okoliš. Bolesna osoba vapi za zrakom i pomoći u ime sebe i cijelog planeta.“ Naša „opsjednutost“ gospodarskim rastom navodi nas na „gaženje“ tradicije „šabata“, koja je izvorno uspostavljena kako bi se zemlji omogućilo da „diše“. Slijedom toga, karantena postaje „zemljin šabat“ koji nam je nametnut zbog našeg neposluha i pohlepe. U razvoju događaja koji nimalo ne čudi, radikalni ljevičar preobrazio se u pobožnog ateista.

U nekim slučajevima ne okrivljuju se toliko određeni grijesi ili poroci, nego puka činjenica našeg postojanja kao vrste, koja se nadaje kao poremećaj u inače navodno idiličnom carstvu prirode. U članku znakovita naslova „Koja je točno naša svrha?“ talijanski novinar Michele Serra nije mogao sakriti veselje pred svijetom kojemu je konačno vraćeno izvorno blistavilo: nebo je plavo, vode su prozirne, zvijezde i planet napokon sjaje: „Čovjekovo povlačenje, zajedno s obilnim otpadom što ga on za sobom ostavlja, vraća snagu prirodi; trebalo je samo nekoliko tjedana (u kozmičkim okvirima manje od časka) da Gea proslavi naš zastoj, našu bolest. Dojmljiva je neposrednost i otvorenost kojom nam svijet pokazuje da može bez nas.“

Odatle je samo malen korak do onoga što bismo mogli nazvati *patogenizacijom* ljudske vrste: ono što virus čini nama – tvrdi Sandro Veronesi, još jedan talijanski romanopisac – mnogi među nama čine planetu. „Mi smo virus“, primjećuje on: naša civilizacija izgubila je osjećaj za „harmoniju“ i postala „agresivna poput virusa“, do te mjere da se priroda sada „buni“ protiv nas. Posthumanistički filozof Leonardo Caffo doživio je sličnu epifaniju: „Razmislite o virusu iz perspektive zemlje, prirode i ekosustavā. Razmislite o tome i zapitajte se: što ako smo mi sami virus?“ Takva razmišljanja, često vješto predstavljena kao duboka i

originalna, zapravo odražavaju i prate raširene stavove – što objašnjava njihovu popularnost. Brojne slike i videosnimke (od kojih su mnoge **montirane**) koje **kolaju** društvenim medijima i u kojima se pojavljuju divlje životinje što zauzimaju napuštene gradove često su praćene natpisima poput: „Priroda iscjeljuje, mi smo virus“, ili „Koronavirus je Zemljino cjepivo“. Ganut do suza dupinima i jelenima, taj soj prirodoljubaca ne skanjuje se prikazati koronavirus kao dobrodošlo sredstvo masovne dezinfekcije ili dezinfestacije, pružajući time klasično opravdanje za njegovu genocidnu misiju – izjednačavanje neprijatelja s patogenom ili pošasti. „Zovem vas da okolišu posvetite strast / Ili ću morati ukloniti ljudsku pošast“, upozorila je već Majka Zemlja u popularnoj veganskoj **pjesmi**.

Apokaliptična narav tog načina razmišljanja ponekad dokraja izađe na vidjelo. Jedan od najupečatljivijih primjera predstavlja Hamid Dabashi, profesor iranskih studija i komparativne književnosti na Sveučilištu Columbia. Na svome (sada zatvorenom) Facebook profilu on je prikazao Gretu Thunberg kao „posljednju glasnica“ Majke Prirode, koju je „Majka Zemlja“ poslala netom prije pandemije da nas upozori: „Saberite se! Dolazim po vas! [...] apokalipsa je tu – poštuju Majku Zemlju i pokorite joj se: obnovite njezin unutarnji ritam i logiku, srežite potrošnju, smanjite pustošenje fosilnog goriva – stanite na kraj sječi šuma.“ Prema drugom proroku, argentinskom filozofu oslobođenja **Enriqueu Dusselu**, „priroda“ nas danas izaziva: „Ili ćete me poštovati ili ću vas uništiti!“ Pandemija je „znak kraja moderniteta“ i „najava novoga svjetskog doba“ koje će uslijediti nakon „ove ohole moderne civilizacije koja je postala samoubilačka“.

Ne dijele, međutim, svi komentatori taj agresivni ton. Drugi svoje misli iznose u poetskom ili mističkom jeziku. Vide patnju kao „blagoslov“ i kao priliku za duhovnu preobrazbu. Govore o pandemiji kao o sredstvu prirode da „**iscijeli**“ ili „ponovo uspostavi ravnotežu“ svih vrsta „**zamahom smrti**“. Poput renesansnih maga ili romantičkih zanesenjaka, opisuju zemlju ili kozmos kao živi organizam koji nježnim zagrljajem povezuje sva bića. Tipično, naša zatočenost kod kuće pretvara se u priliku poslanu od providnosti da nanovo otkrijemo toplinu i nježnost jednostavnih stvari, ili da se nanovo probudimo za

ljepotu i mudrost prirodnoga svijeta. Neki se čak prebacuju u daleku, iskupljenu **budućnost** iz koje se prisjećaju pandemije kao tragedije koja nas je učinila boljima. Zaslijepljeni svojim monaškim žarom, ti autori odbijaju uzeti u obzir **podrobno dokumentirane** fizičke i psihološke štete što ih uzrokuje dugotrajna izolacija. K tomu, pitamo se kakva je to providnosna prilika pružena umirućima, osim te da budu zbrisani radi dobrobiti i ravnoteže planeta ili vrste.

Citati se lako mogu umnogostručiti. Neki od tih tekstova odišu samomržnjom, mizantropijom pa čak i željom za smrću. No zbog toga ne bismo trebali previdjeti očajnički narcizam koji im stoji u osnovi: nepredvidivom ponašanju jednog patogena pridaje se moralni smisao, pa virus postaje nosilac posebne poruke upućene nama. Osim toga, kao u svim apokaliptičkim porukama, usađivanje krivnje i straha ide pod ruku s nagovješćivanjem spasonosnog izlaza; taj pak obično podrazumijeva razdoblje patnji i nevolja što kulminiraju slomom društvenog, gospodarskog i političkog sustava koji se smatra suštinski zlim i uspostavljanjem neke radikalne utopije. Fantazije o posvemašnjem preporodu često poprimaju regresivan i primitivistički oblik, ocrtavajući budućnost koja ima sve značajke romantizirane, predmoderne prošlosti: „Budućnost *Homo sapiensa* sličnija je njegovoj dalekoj prošlosti nego svim ideologijama kojima smo ispunili svoje pseudoizvjesnosti“, kao što je **rekao** Caffo.

U očima mistično nastrojenih priroda se ponaša kao dobrohotno biće koje spontano postiže ili održava stanje ravnoteže i sklada. No predodžba o naravnoj „ravnoteži“ prirode je **mit**, kao i shvaćanje da su predmoderni ljudi poštovali prirodu i živjeli u skladu s okolišem. Kao što su dokumentirali **Jared Diamond** i drugi, ekološke katastrofe koje su izazvali ljudi i slomovi civilizacija nisu povlastica modernih industrijskih društava. Usto, kao što će vam reći bilo koji biolog, svako stanje ravnoteže u prirodi dinamično je i privremeno: s evolucijskog gledišta, postojanje vrsta krhko je i neizvjesno kao postojanje pojedinaca. U prirodi ništa nije stalnije od promjene. Dok preobrazba ili narušavanje ekosustava može biti i prirodni i kulturni događaj, njegovo „očuvanje“ može biti samo *kulturno*, a budući da smo mi vrsta najodgovornija za mijenjanje i narušavanje ekosustavā,

na nama je da shvatimo kako oni funkcioniraju želimo li sačuvati one koji su najblagotvorniji po nas i (neke) druge vrste. U svakom slučaju, trebali bismo osvijestiti činjenicu da se nijedan ekosustav ne može održati „netaknut“.

„Ako dugo zurite u bezdan neke bolesti“, **zapisao je** nedavno Alan Levinovitz, „vaša vlastita ideologija počće zauzvrat zuriti u vas.“ Jasno je da cilj tih intelektualaca, kada pišu o sadašnjoj krizi, nije analiza fenomena u njegovoj složenosti, nego nalaženje *potvrde* vlastitih unaprijed stvorenih predodžbi. Taj se stav, u stvari, često podudara s bijegom od stvarnosti. Oni se ne trude razumjeti, unijeti jasnoću i identificirati moguća rješenja za goleme probleme s kojima se suočavamo na raznoraznim razinama (medicinskoj, znanstvenoj, ekološkoj, ekonomskoj, društvenoj, zakonskoj i geopolitičkoj) – naprotiv, njima je sve već jasno i njihova je sigurnost nepokolebljiva. Sve se objašnjava ukazivanjem na jednog ili više uobičajenih krivaca: modernitet, globalizaciju, kapitalizam, neoliberalizam, konzumerizam, materijalizam, pohlepu, nepovezanost s prirodom i tako dalje. Kao što **je napisao** društveni znanstvenik Kenton de Kirby, osim što pothranjuju antimoderne stavove, ti narativi imaju *paralizirajuć* učinak: uokviruju slučaj „tako široko da za nj nema lijeka“, osim, dakako, uobičajenih utopijskih snova.

Ono što u tim tekstovima počesto izlazi na vidjelo jest otuđenje tih intelektualaca od njihovih društava i netrpeljivost spram modernog stanja općenito. To je povezano ne toliko s materijalnom oskudicom, kojom, reklo bi se, većina njih nije pogođena, koliko s egzistencijalnim nezadovoljstvom za koje oni vjeruju da potječe izravno iz ustroja i funkcioniranja njihovih društava. Ta je boljka stara koliko i modernizacija, a na Zapadu je poprimila masovne razmjere između 1960-ih i 1970-ih, kad su se reakcionarni i revolucionarni antimodernizam stopili u snažan spoj. Taj je stav zamjetan u raširenom refrenu da nema povratka normalnom jer je „normalno bilo problem“, čime se i prečesto izražava posvemašnje odbacivanje sadašnjosti u korist neke mutno zamišljene **budućnosti**.

Da se razumijemo, nema ničega pogrešnog u zamišljanju bolje budućiosti, baš naprotiv. Pritom je, međutim, uputno sačuvati dozu

realističnosti i imati na umu da su pred nama teške alternative i da nijedno rješenje neće biti nedužno. Bilo bi isto tako budalasto tvrditi da smo u sadašnjoj krizi lišeni krivnje. Iz kojeg je god kuta sagledali, trenutna epidemija nije „crni labud“, iako je većina svijeta na nju reagirala kao da jest. Virolozi i epidemiolozi – i ne samo oni – odavno su svjesni rastućih rizika od pandemije uslijed virusnih zoonoza i odavno nastoje oko globalne suradnje i financijske potpore bavljenju njima. U proteklih nekoliko desetljeća intenzivirali su se događaji s učinkom prelijevanja i globalne epidemije – SARS, MERS, ebola, svinjska gripa samo su neki primjeri. Znamo da su se rizici umnožili mahom zbog masovnog porasta stanovništva i povećanog ljudskog kontakta sa životinjskim svijetom uslijed sječe šuma u poljoprivredne svrhe ili crpljenja nafte i minerala.

No rješenje nije u pukom jadikovanju nad potrošnjom, modernizacijom, intenzivnim poljodjelstvom ili korporacijama ili u njihovom demoniziranju. Među ostalim, porast stanovništva također je posljedica golemog opadanja stope dječjeg mortaliteta i besprimjernih poboljšanja u zdravlju i prehrani širom globusa, koja su dovela dotle da je prema UN-u prosječni očekivani životni vijek 2019. na globalnoj razini bio zapanjujućih 72,6 godina. Osim ako se ne misli – kao animator Steve Cutts i milijuni njegovih obožavatelja – da je čovječanstvo parazit, to bi trebalo shvatiti kao dobru vijest i kao argument u prilog modernizaciji. Stoga pravo pitanje glasi kako spojiti sve veću globalnu potrebu za energijom, hranom i zdravstvenom sigurnošću s očuvanjem ekosustavā. Budući da novostvorena gospodarstva i zemlje u razvoju razumljivo teže istoj razini prosperiteta kao razvijene zemlje, dvojbena je počiva li rješenje u deindustrijalizaciji, masovnom preobraćenju na vegetarijanstvo ili starosjedilačke životne stilove te u malim, samodostatnim zajednicama proizvođača i potrošača. Za razliku od primitivista, ekopesimista i proroka propasti, takozvani „ekomodernisti“ kao što su Ted Nordhaus, Michael Shellenberger i drugi donose kudikamo pragmatičnije prijedloge u pogledu spajanja modernizacije i brige za okoliš. Njihova je glavna poruka da bismo, umjesto da pokušavamo „živjeti u skladu“ s prirodom (što god to značilo), trebali što je manje moguće iskorištavati prirodu. Među njihove se zamisli ubrajaju promicanje nuklearne energije četvrte generacije,

poticanje **intenzivnog poljodjelstva** u zemljama u razvoju i povećana urbanizacija kao sredstva za smanjivanje iskorištavanja zemlje i zagađenja te ujedno poticanja ekonomskog rasta.

Vratimo se mi našim intelektualcima. Pored njihove egzistencijalne tjeskobe, sigurno postoje i drugi psihološki činitelji koji pridonose njihovim argumentima. Kad u pitanju nije naprosto poza, element agresije (bilo usmjerene na sebe ili druge), narcisoidna ravnodušnost prema patnji drugih, cinizam i poriv da se raspozna neko više značenje u užasnim događajima, mogu isto tako funkcionirati kao obrambeni mehanizmi protiv prijeke stvarnosti patnje i smrti. U tom smislu možda i nije slučajno što ti oblici racionalizacije, regresije ili poricanja teže intenziviranju dok rastu razmjeri tragedije. U tim situacijama naša trajna žeđ za umirenjem i izvjesnošću postaje još snažnija, gotovo kao životna potreba. Međutim, nema bijega od činjenice da ako se vjeruje kako valja okriviti čovječanstvo kao cjelinu ili kako ga priroda kažnjava zbog njegovih grijeha, onda to znači da žrtve virusa naprosto dobivaju ono što *zaslužuju*. Prividno mekši argumenti – po kojima patnja iskupljuje ili pridonosi dobru cjeline – i dalje od patnji tih žrtava prave *oruđe*, „više“ svrhe. Ne znam za bolji odgovor na te oblike „virološkog katekizma“ – kao što ih je ispravno **označio** filozof Bernard-Henri Lévy – od neumoljive borbe koju vode znanstvena i medicinska zajednica zajedno sa samim bolesnicima i njihovim obiteljima. Napokon, skromne Tarrouove riječi u Camusovoj *Kugi* i dalje zvuče istinito: „Kažem samo da na ovoj zemlji ima pošasti i žrtava te da treba, koliko je moguće, odbijati da se bude na strani pošasti.“